

NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri

Süleyman EKİCİ¹

Abdulkadir BAHARÇİÇEK²

Öz: Türkiye ABD ilişkilerinde NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin bu örgüte üye olma süreci önemlidir. Türkiye öncelikli olarak ülke bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak amacıyla NATO'ya üye olmuştur. Ancak güvenlik kaygılarına ek olarak Türkiye'nin modernleşme ve batılılaşma düşüncesi de NATO'ya üye olmasında önemli etkiye sahiptir. Geçmiş daha eski dönemlere dayanan Türk Amerikan ilişkileri büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaşmış ve bu yoğunluk günümüze kadar artarak devam etmiştir. Ancak Türk Amerikan ilişkileri zaman zaman inişli çıkışlı dönemler de yaşamıştır. Türkiye'nin NATO'ya kabulü sürecinde de Türk Amerikan ilişkilerinin bu niteliği değişmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ABD dikkatini Ortadoğu'dan Batı Avrupa'ya yönelterek NATO'nun kuruluşu sürecine öncelik vermiştir. Büyük ölçüde bu nedenle Türkiye NATO'nun kuruluş sürecinde örgütün dışında bırakılmıştır. Ancak 1950li yılların başından itibaren ABD'nin dikkatini Ortadoğu'ya çevirmesi, Türkiye'nin Kore savaşında yaptığı fedakarlık ve sahip olduğu coğrafyanın Batı açısından taşıdığı önem NATO'ya kabulünde en büyük etkenler olmuştur.

Anahtar kelimeler: NATO, Türkiye, Türkiye-Amerika İlişkileri.

1 Dr. Malatya Milli Eğitim Müdürlüğü, slymne@gmail.com

2 Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İİBF. abdulcadir.baharcicek@inonu.edu.tr

Giriş

Türkiye-Amerika ilişkilerinin tarihsel seyri değerlendirildiğinde kimi zaman hızlı kimi zamanda kontrollü bir biçimde ilerlediği görülmektedir. Türkiye-Amerika ilişkilerinin dalgalı seyri İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar devam etmiştir. Bu durum günümüz Türkiye-Amerika ilişkilerinin de genel özelliğidir. Bu bağlamda Türkiye-Amerika ilişkilerinin bu özelliği NATO'ya üyelik sürecinde de görülmüştür. Türkiye'nin NATO'ya üye oluşu Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu üyelik Türkiye açısından sadece güvenlik amacı ve kaygısıyla değil aynı zamanda Türkiye'nin batılılaşma politikasının bir aracı ve adımıdır.

Bu makalede 1940'lı yılların sonunda hızla gelişen Türk Amerikan ilişkileri ve bu çerçevede Türkiye'nin NATO'ya kabulü incelenmektedir. Bu bağlamda NATO'nun oluşumuna kısaca değinilmekte ve NATO üyeliğine yönelik Türkiye'nin politikası, yüz yüze kaldığı sorunlar ve destekler; en nihayetinde de Türkiye'nin NATO'ya girişi ele alınmaktadır.

1. Türkiye Açısından NATO'ya Üyeliğin Nedenleri

Türkiye, Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşundan hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşünden itibaren İslami kimliği yanında geleneksel yönetim yapısından vazgeçmeye çalışmıştır. Batı tipi ulus devlete doğru dönüşüm politikaları Türkiye Cumhuriyeti tarafından hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Aynı dini topluluk anlamına gelen ümmet kavramı yerine ulus ve ulus devlet kavramı, cumhuriyetin ana özelliği olmuştur. Sonuç olarak batılılaşma ve modernleşme 1920'lerden beri asıl akım ve yön olmuştur. 1940'ların sonu ve 1950'lerin başından itibaren Türkiye, ekonomik işbirliğinin yanı sıra güvenlik anlaşmaları ve kaygılarıyla Batı Avrupa'nın demokratik devletleri ve kuruluşları ile ilişki kurmuştur. Türk dış politikasının arkasındaki ana neden ülkenin birliğini ve bağımsızlığını koruma düşüncesiydi. Bu neden aynı zamanda o dönem Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidi ile yakından ilgiliydi. Hasançebi (2013)'ye göre, Türkiye Sovyet tehdidinden dolayı yüzünü batıya çevirmiştir. Bu doğru olmakla birlikte tek neden olarak görülmemelidir.

Fakat NATO'ya üye olma çabalarının en önemli nedeninin Sovyet tehdidi olduğundan kuşku yoktur. Türkiye 1949 yılında kurulan NATO'ya üye olmak için yoğun çaba göstermiştir. Türkiye'nin NATO'ya üye olmayı istemesinde tek etkenin Sovyet tehdidi olduğunu düşünürsek yanlışmış oluruz. Çünkü gelişen dünyada batılılaşmaya ve modernleşmeye çalışan bir Türkiye yer almaktaydı. Bu anlamda Türkiye'nin NATO'ya üye olma isteği Sovyet tehdidinden kaynaklandığı kadar batılı ve modern bir ülke olma arzusundan da etkilenmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin kalkınma, demokrasi, batılılaşma ve modernleşme kimliği ve güvenlik sorunlarına çare olacağı umulmaktaydı Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesinin bir yanda Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak dikkate alınmasına katkı yapacağı, diğer yandan ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığının korunmasına ve bekasına katkı sağlayacağı beklenmekteydi. Her şeyden önce başta Sovyet tehdidi tarafından oluşturulan güvensizlik ortamı tamamen bertaraf edilmese bile en azından caydırıcılık artırılacaktı; yani kısaca Türkiye'nin NATO'ya üyeliğe Türk aydını ve karar alıcıları tarafından sosyal, siyasal, ekonomik ve en önemlisi de askeri alanda ülkenin geleceği açısından önemli olarak görülmekteydi (Yanık, 2012:32). Öte yandan, Türkiye Sovyet Rusya tehdidine karşı çok büyük bir orduya sahip olmanın maliyetinin yüksekliğinden dolayı NATO'ya üye olarak maliyetleri düşürmeyi de planlanmıştır (Şenel,2014:172-173) denilebilir.

2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye ve Çevresinin Güvenlik Durumu

II. Dünya savaşından sonra Yunanistan komünist isyanı bastırma mücadelesi veriyordu. Buna karşın Türkiye göze çarpan bir şekilde iç istikrara sahipti. Yunanistan'ın yüz yüze kaldığı sorunlar ve Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazları'nda askeri üs talepleri açık Sovyet saldırı olasılığı Amerika'nın 1947 yılında Truman Doktrini deklere etmeye yönlendirdi. Truman Doktrini, ABD'nin uluslar arası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrin ile ABD komünizm tehdidi altındaki devletlere askeri

ve mali yardım yapacağını açıklamıştır. Doktrin Amerikan'ın Türkiye ve Yunanistan'ın güvenliğini garanti etme niyetini bildirdi ve büyük ölçekte Amerika askeri ve ekonomik desteği ile sonuçlandı. Bu kapsamda Yunanistan'a 300 Milyon Dolar, Türkiye'ye 100 Milyon Dolar yardım yapılmıştır (Durmuş, 2016; Huston, 1988; Leffler,1985). Bu dönemde Türkiye Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde başta ABD olmak üzere batı ülkelerinden destek ve yardım almıştır. Daha sonra Türkiye Avrupa Konseyi'ne ve NATO'ya katıldı. Bu gelişmeler Türkiye'nin gelecek ilişkileri ve politikaları açısından hayati derecede önemli olarak düşünülebilir. Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin dış ilişkilerinin en önemli özelliği devamlılıktı. İç politikadaki sık değişimlerin tersine çoğu dış politika meselesinde bir tutarlılık ve uyum vardı. Mutlak uyumun olduğu meselelerden biri dönüşüm ve batılılaşmaydı. 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında Ankara hükümetleri batıyla ilişkileri geliştirmeye çok isteklidir (Rustow,1989:4).

Türkiye özellikle Sovyet tehdidine karşı yardıma acil olarak ihtiyaç duyduğunda o desteği ve yardımı buldu. 1947'de Türkiye'ye ABD tarafından yardım ve destek sözü verildi. Eğer Türkiye'ye ve Yunanistan'a Rusya tarafından saldırılırsa Amerika Birleşik Devletlerinin onları askeri olarak destekleyeceğine ikna edildi (US Government,1971:915). Bu sözün bir işareti olarak 12 Haziran 1947'de Türk Başbakan Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Wilson tarafından Ankara'da bir anlaşma imzalandı (Bevans,1974). Amerika Başkanı Truman'ın konuşmasına göre bu anlaşmanın imzalanmış olması Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye büyük önem verdiğini gösteriyordu.

3. NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin Durumu

Amerika Başkanı Truman'ın konuşmasında Amerika'nın Türkiye'ye önem verdiğini ifade etmesine rağmen sonraki gelişmeler ile birlikte Amerika'nın dikkati Ortadoğu'dan özellikle İran, Türkiye ve Yunanistan'dan uzaklaşarak Batı Avrupa üzerinde yoğunlaşmaya doğru değişiyordu. Sonuçta Amerika Birleşik Devletleri Batı Avrupa devletlerinin güvenliğine ve birliğine daha fazla dikkat vermeye başladı. Bu

politikanın sonucunda Batı Avrupa'nın ve Atlantik bölgesinin güvenliğini sağlamak için, Türkiye ve Yunanistan'ın ilk başta üyeliği olmaksızın, NATO kuruldu.

Bu politikaları ve gelişmeleri anlamak için NATO'nun oluşumu ve ondan önceki Brüksel anlaşmasına yol açan olayları incelemek gerekir. 1947 sonunda Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa için belirgin bir güvenlik planına sahip değildi. Diğer taraftan İngiltere ve Fransa, Amerika'yı da içeren Batı Avrupa devletleri arasında bir federasyon oluşturmaya çalışıyorlardı. İngiltere'nin amacı böyle bir federasyonla Rusya'ya artık daha fazla ilerleyemeyeceğini fark ettirmektir (Henderson,1982:1). Gelişmeler ve olaylar sürecinde bu fikir ABD ve Batı Avrupa devletleri arasında da gelişti. Brüksel anlaşması ve Kuzey Atlantik Paktı, kuzey Atlantik bölgesi ve Batı Avrupa devletlerinin güvenliğini sağlamak için iç içe geçmiş araçlar olarak ortaya çıkmıştır. 1947 yılı Aralık ayında Londra'da Dışişleri Bakanları konseyinin bitmesinden sonra İngiltere ve Fransa; Belçika, Hollanda, Lüksemburg'dan oluşan Benelux ülkelerini de kapsayan bir çeşit güvenlik paktı oluşturma konusunda anlaştilar. ABD, bu fikri düşünce olarak desteklemekten başka herhangi bir şey yapmadı (Henderson,1982:9). 1948'in şubat ayı sonunda Prag'da meydana gelen komünist devrim ve diğer olaylar güvenlik anlaşmalarıyla ilgili olarak ABD yanı sıra batılı ülkeler üzerinde de büyük etkiye neden oldu. Taraflar arasındaki görüşmelerden sonra Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda Lüksemburg'dan oluşan beş devlet arasında 17 Mart 1948 yılında Brüksel Anlaşması imzalandı. Brüksel anlaşması sonuca ulaştırıldıktan sonra bir tarafta ABD ve Kanada, diğer taraftan Brüksel'in güçleri arasında Kuzey Atlantik bölgesi için bir pakt oluşturmak amacıyla görüşmeler başlatıldı. Batı Avrupa devletleri Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği için ABD'nin desteğini almaya çalıştilar (Henderson,1982:45). Amerikalılar Brüksel anlaşmasına katılma konusunda istekli değillerdi. Çünkü Brüksel anlaşması, Batı Avrupa'nın olası politik birliğı olarak görülüyordu ve onun maddeleri Amerika'ya uygun değildi. Fakat ABD Kuzey Atlantik paktını tamamlamaya istekliydi (Henderson,1982:47)

Kuzey Atlantik Paktının oluşumu meydana gelirken görüşmeler Kuzey Atlantik bölgesine odaklandı. Hem Batı Avrupa devletleri hem de Amerika Birleşik Devletleri Atlantik bölgesi için bir güvenlik paktı oluşturmayı istiyorlar ve onun için uğraşıyorlardı (US Government,1977:1647). Görüşmelerde, Türkiye ve Yunanistan için de önemli olan asıl sorunlardan biri coğrafik alanın tanımıydı. Ankara Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye yapılmaya çalışılan güvenlik paktı anlaşmasında Türkiye'nin pozisyonunu sordu. Onların cevabı, yeni güvenlik anlaşmasının Kuzey Atlantik bölgesi ülkeleri ölçeğinde coğrafik olarak sınırlı bir anlaşma olacaktı (US Government,1977:1647). Onların cevabı Türkiye için yeni bir sorun oluşturdu. Çünkü Türkiye'nin yeni anlaşmaya dahil edilemeyeceği açıkça söylenmişti. Ancak Türkiye'ye Akdeniz Bölgesi için yeni güvenlik paktı anlaşmasının yapılacağı garantisini verilmişti (US Government,1977:1648). Fakat aynı sıralarda kurulacak olan NATO'ya katılması konusunda İtalya Amerika ile görüşmekteydi. Diğer taraftan İtalya'nın coğrafik konumundan dolayı anlaşmaya dahil edilip edilmeyeceği konusunda taraf devletler arasında anlaşmazlık vardı. İtalya'nın Kuzey Atlantik ülkesi olarak düşünülmemesi açıktı. İtalya'nın Atlantik anlaşmasına dahil edilmesinin Türkiye ve Yunanistan'ın üzerinde negatif etkiye sahip olacağı özellikle İngiltere tarafından iddia edildi. Bu yüzden İtalya, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı Akdeniz paktının oluşturulabileceği ileri sürüldü (Henderson,1982:56)

İtalya'nın Kuzey Atlantik anlaşmasına dahil edildiğinde anlaşmanın coğrafik temeli tamamen değiştirildi. Türk Hükümeti İtalya dahil edilirken kendisinin anlaşmanın dışında bırakılmasından dolayı hayal kırıklığına uğradı(US Government,1977:1648) ve Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'nin korunması ile ilgili politikasını değiştirebileceğini hissetti. Ki bu da ülkenin birliği ve bağımsızlığının tehlikede olması anlamına geliyordu. İngiltere ekonomik açıdan Türkiye'ye olan desteğini geri çekmişti(US Government,1971:80). Türkiye Amerika Birleşik Devletlerinin de aynı şeyi yapabileceğinden korkuyordu. Türkiye bu mesele hakkında Amerika ile hemen görüşmelere başladı ve bu durumla ilgili olarak Türkiye'nin bağımsızlığı ve birliğinin hayati öneminin Amerika

Birleşik Devletleri politikasında hiçbir şekilde azalmadığı Türkiye'ye garanti edildi(US Government,1977:1949).

Türkiye'nin Amerika dış politikasında özel bir üstünlüğe ve ayrıcalığa sahip olmadığı açıktı. Amerikalılar odaklarını ve dikkatlerini Batı Avrupa'ya doğru değiştirdiler ve önceliği Batı Avrupa ülkelerinin güvenliğini garanti etmeye verdi. 1949 yılının başlarında Amerika Birleşik Devletleri bu ülkelere yönelik herhangi bir saldırıya karşı hemen karşılık vereceği konusunda sorumluluk aldı. Fakat böyle bir söz Türkiye ile ilgili henüz verilmemişti. En azından Türk Hükümeti'nin anlayışı böyleydi ve en azından öncelik açısından doğrudu (US Government,1977:1950). 1949 başlarında Türkiye anlaşmaya dahil edilmeyi tekrar talep etti. Bu arada anlaşmanın oluşumu için toplantı devam etmekteydi ve İtalya'nın dahil edilip edilmeyeceği konusunda hala anlaşmazlık vardı. Ancak ABD ve İngiltere arasında Türkiye ve Yunanistan'ın yeni kurulacak örgüte dahil edilmeyeceği konusunda görüş birliği vardı. Bu iki ülke aynı zamanda Türkiye'ye kendileri nezdinde öneminin öncekiyle aynı olacağı konusunda garantiler verilmesi konusunda da anlaştilar ve bu durum Türkiye'ye bildirildi(Henderson, 1982:67).

1949 şubatında Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Doğu Akdeniz bölgesiyle ilgili olarak Türkiye'nin güvenlik anlaşmaları için destek almak amacıyla Londra, Paris ve Brüksel'e bir ziyareti yaptı. Amerikalılar böyle bir anlaşmanın oluşumu hakkında gönülsüzdü fakat onlar böyle bir anlaşmanın ne tarafındaydı ne de karşısındaydı (US Government,1977:1663).Bunun üzerine kuzey Atlantik anlaşmasının imza anında İngiltere tarafından yeni bir fikir önerildi. İngiltere'nin önerisine göre taraflar, özellikle Yunanistan ve Türkiye gibi belli ülkelere yönelik bir saldırının büyük bir endişe meselesi olacağını bildireceklerdi. Fakat Amerika birleşik devletleri hariç diğer hükümetlerden hiçbiri böyle bir deklarasyona katılma isteği göstermediler (Henderson, 1982:106).

Türkiye Kuzey Atlantik Anlaşması örgütünde olmamasına rağmen İngiltere'nin Türkiye'ye desteği yeniden teyit edildi. 13 Mart 1949 da bir yayında Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı onların Yunanistan Türkiye ve İran gibi ülkeleri herhangi bir saldırıya karşı özgür

ülkeler olarak destekleyeceklerini açıkladı. Bu garantilerden sonra 4 Nisan 1949 da 12 ülkenin katılımıyla Kuzey Atlantik Anlaşmasının imza töreni yapıldı. Böylece 1947 yılının Aralık ayında bu 12 ülkenin oluşturduğu Dışişleri Bakanları Konseyinin dağılışı hem bir başlangıç hem de bir sonuçtu. Bu aynı zamanda Doğu ve Batı arasındaki savaş sonrası iş birliğinin sonu oldu. Diğer taraftan bu anlaşma batı ülkeleri arasında her birinin başta Sovyetler Birliği olmak üzere Doğu Blokuna karşı onların ortak direncini güçlendirmek amacıyla başkaları için fedakârlık yapmaya hazır olduğu yeni bir işbirliği döneminin başlangıcıydı. Kuzey Atlantik Anlaşması bu işbirliğinin nihai ifadesiydi.

4. Türkiye'nin NATO'ya Kabulü

NATO 1949 Nisanında oluşturulduğunda Türkiye NATO'ya dahil edilmedi. Bunun üzerine Türkiye yeni bir anlaşmayla ilgili olarak politikasını değiştirdi ve dikkatini Doğu Akdeniz Bölgesi için bir anlaşmaya yönelik İngiltere ve Amerika'nın desteğini elde etmeye yoğunlaştırdı. Aynı zamanda Türkiye NATO'nun bir üyesi olma çabalarını devam ettirdi.

Amerika Birleşik Devletleri kendisinin ve İngiltere'nin dahil olduğu bölgesel bir anlaşma oluşturmaya gönülsüzdü(US Government,1978:1272). Diğer taraftan Türkiye ve Yunanistan NATO'ya katılma konusunda ısrar ediyorlardı. Aslında bu süreçte Türkiye'nin gerçekte elde ettiği şey Rusya'nın herhangi bir saldırısına karşı Amerika'nın garantisiydi (US Government,1978:1272). Bu garanti gerçek anlamda Türkiye'yi memnun etmedi. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Lüksemburg, Danimarka ya da Hollanda'nın yapabileceğinden daha fazla katkı yapabileceği iddia edildi. Buna ek olarak hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye zaten Amerika Birleşik Devletleri tarafından askeri yardım veriliyordu(Armstrong,1951). Bu arada Amerika Birleşik Devletleri NATO'nun etki alanının genişletilip genişletilmeyeceği konusunda emin değildi. Çünkü Türkiye ve Yunanistan'ın dahil olmasının en azından coğrafik terimlerde Kuzey Atlantik Anlaşmasının revizyonunu gerektirecekti. Diğer taraftan doğu Akdeniz bölgesine yönelik NATO gibi yeni bir benzer

bölgesel anlaşmanın oluşumunu bir seçenektir fakat Türkiye'nin dahil olması tamamen yeni bir örgütün kurulmasından daha az zorluklara sahipti (US Government,1978:1306). İngiltere Batının Ortadoğu ve Süveyş Kanalı'ndaki askeri pozisyonunu koruyacağını umduğu bir Orta Doğu paktını oluşturmaya istekliydi. Ancak yeni bir bölgesel pakt oluşturmanın bazı zorlukları vardı. Çünkü Türkiye'nin Arap devletlerinin çoğu ile ilişkileri iyi değildi ve İsrail'in varlığı Arapların böyle bir pakta katılması için başka bir engeldi. Diğer taraftan İnönü hükümeti Müslüman komşularından uzak kalmaya ve Ankara politikasının batıcı ve seküler özelliğini vurgulamaya istekliydi. (Rustow,1989: 91)

Bu arada 14 Mayıs 1950 de Türkiye'de serbest seçimler düzenlendi ve önde gelen muhalefet partisi Demokrat Parti mecliste çoğunluğu kazandı. Bu durum cumhuriyetin 1923 te kurulduğundan beri iktidarda olan Atatürk ve İnönü'nün partisi, Cumhuriyet Halk Partisine karşı beklenmedik bir zaferdi. Demokrat Parti'nin Türkiye'nin dış ilişkilerinde herhangi bir radikal değişim yapmaya niyeti yoktu. Tersine onların batıyla yakın ilişkiler geliştirmeye ve NATO'ya katılmaya daha isteklidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri batıya doğru yönelen dışişleri politikasının bu yönde daha aktif ve enerjik bir şekil alacağını yeni hükümetin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından ifade edilmiştir(Ahmed,1977:390).

1950 yılı Haziranında Kore Savaşı'nın patlak vermesi Türkiye'ye enerjik ve aktif rol oynama fırsatı sağlamıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılmasında Kore Savaşı çok önemli bir işleve sahipti. Türkiye, Birleşmiş Milletler'in Kore savaşına birlikler gönderme çağrısına yanıt veren Amerika'dan sonra ikinci ülke oldu. Türk Hükümeti Kore'ye 5000 kişilik bir tugay gönderdiğini açıkladı. Başbakan Adnan Menderes diğer özgürlük yanlısı uluslar tarafından Türkiye'nin kararına benzer bir karar alınarak saldırganlık davranışlarının engellenebileceğini, dünya barışının korunabileceğini ve Birleşmiş Milletler fikrine içten bağlılığın bu temel ilkeye inancı gerektirdiğini ifade etmiştir(McGhee,1954:623). Ankara'nın tepkisi çabuk oldu çünkü böyle bir politikanın NATO'ya kabule yardım edeceği düşünülmüştü(Ahmed,1977:391). Diğer taraftan

Türkiye'ye Sovyetler Birliği tarafından saldırılabileceği korkusu vardı. Bu yüzden Kore konusunda yapılacak olan yardımın ileride herhangi bir saldırı durumunda özgür dünyadan yardım talep etmek için güvence oluşturacaktı.

Bu arada 1950 yazının başında Türkiye NATO'ya dahil olmak için ikinci kez başvuru yaptı. Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat köprülü bir basın konferansında Kuzey Atlantik paktının Türkiye ve Yunanistan'ın dahil edilmedikçe tamamlanamayacağını ve Doğu Akdeniz gibi önemli stratejik değere sahip bir yerin batı güvenlik sisteminin dışında bırakılmayacağını ifade etti(Esmer-Sander,1989:228). Fakat 14 Eylül 1950 de Türkiye ve Yunanistan'ın başvurusu temsilciler konseyi tarafından reddedildi. Aynı toplantıda Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Türkiye ve Yunanistan'ın katılımcı üyeler olarak davet edileceği ve Akdeniz alanının savunması için planlamaya katılacakları bir plan önerdi (US Government,1978:1306). Bu davet, Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edildi. Fakat bu karar Türkiye'nin isteklerinden çok uzaktı. Washington'da ki Türkiye büyükelçisi tarafından da tatmin edici olmayan bir karar olarak tanımlandı. Türkiye'nin Kore savaşına katılması Amerika Birleşik Devletleri üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Kore savaşından sonra Amerikan politikası Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabul edilmesi lehinde değişti. Fakat ABD Dışişleri Bakanlığı halen paktın diğer üyelerinin itirazları yüzünden Türkiye'nin üyeliği meselesinde diğer ülkelere baskı yapmakta gönülsüzdü(US Government,1978:1306-1307).

Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri güçlü bir şekilde Türkiye'nin örgüte kabul edilmesi istiyordu. Bunun temel nedeni ise Türkiye NATO'ya kabul edilmedikçe ülkesinde hava üsleri kurulmasını düşünmeyi reddetmişti. Hava Kuvvetleri tarafından Batı Avrupa'ya bir Sovyet saldırısı durumunda Türkiye NATO üyesi olsa Amerika Birleşik Devletleri uçaklarının Kafkas petrol alanlarına, Urallardaki endüstri alanlarına ve Rusya'nın enerji kaynaklarını tedarik yollarına Türkiye'deki üslerden saldırılabileceği düşünülüyordu(D.J.K.,1952:163).

Amerika Birleşik Devletleri Genelkurmay Başkanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO'nun askeri gücünü güçlendirmede daha fazla ilerleyene kadar Orta Doğu'da NATO'nun güvencesi altındaki alanın genişletilmesinde gönülsüzdü. Şubat 1951 de ikinci misyon şefleri konferansı İstanbul'da düzenlendi. Türkiye'nin kabulü meselesi tartışıldı. Bu konferansta Amerika temsilcileri Türkiye'nin NATO'ya katılmayı güçlü bir şekilde istediği, Türkiye'nin cesaretinin kırıldığı ve alternatif eylem yollarını düşündüğüne ikna edildi. Ek olarak Türk Ordusu'nun NATO'nun on zaman ki herhangi bir üyesinden daha büyük olduğunu düşünüldü(McGhee,1990:84).

Türkiye'nin NATO'ya kabul olasılığı ortaya çıktığında ve Amerika Birleşik Devletleri kabul yönünde politikasını değiştirmeye başladığında bu harekete paktın bazı diğer üyeleri tarafından karşı çıkıldı. Onların iddiaları şöyle özetlenebilir: Türkiye ve Yunanistan, batının güvenliği için savunulması gereken kritik bir alanda konumlanmışlardı (Armstrong,1951). Türkiye'nin jeostratejik yapısı, Sovyetlere yakınlığı, Akdeniz ülkesi olması ve Ortadoğu'daki konumu ABD'nin Türkiye'ye yakınlaşmasını sağlamıştır. Bundan dolayı ABD Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini desteklese de ya da en azından ortak üye statüsünü verilmesini istememesine rağmen Türkiye'nin jeostratejik konumunu, Rusya'ya yakın olmasının ve Ortadoğu ile yakınlığının NATO üyelerini savaşa sürüklemesinden korkan Avrupalı üyeler Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini desteklememiştir (Hasançebi, 2013).

Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğinin çok fazla genişlemeye neden olacağı paktın doğal homojenliğinin bozulabileceği ve onun Hıristiyan ve demokratik karakterinin zarar görebileceği iddia edildi. Atlantik anlaşması ilkelerinin çoğu hem de katılımcı sayısındaki bir artışın her bir üye devletin almayı umduğu Amerikan silah payını azaltacağından korkuyordu. Tersine Türkiye ve Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'in üyeleri oldukları için kabul edilmesi gerektiği iddia edildi. Kuzey Atlantik Paktının önemi 'Atlantik' kelimesiyle değil 'pakt' terimi ile ilgiliydi (Armstrong,1951). 1951 Mayısına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri resmi olarak NATO'nun diğer üyelerine, Türkiye ve Yunanistan'ın tam

üyeliğe kabul edilmesi gerektiğini önerdi. Bu öneriye ilk itiraz İskandinav ve Benelux ülkelerinden geldi. Onlar, paktın genişlemesinin, ilgilerinin olmadığı Akdeniz’de, NATO üyelerinin bir çatışmaya sürükleyebileceğini söylediler(D.J.K.,1952:163). Türkiye’nin NATO’ya üye olma isteği, ABD tarafından desteklenmesine rağmen Avrupalı üyelerin istememesinden dolayı Türkiye yoğun bir dönem geçirmiştir (Hasançebi, 2013).

İngiltere Ortadoğu’ya yönelik başka bir pakt kurulmasını (Hasançebi, 2013) ve bölgedeki bazı diğer “İngiliz Milletler Topluluğu” ülkelerini içeren İngiliz yönetimi altında Ortadoğu komutanlığı istiyordu (Esmer-Sander,1989:231). Ayrıca İngiltere Türkiye’nin de kurulacak bu yeni paktın içinde yer almasını istemiştir ancak Türkiye bunu kabul etmemiştir (Hasançebi, 2013). İngiltere’nin önerisinin önündeki asıl zorluk, İngiltere tarafından önerilen bu örgütün, Ortadoğu’daki bölge ülkelerini birbirinden ayıran meseleler halledilene kadar muhtemelen var olamayacağıydı(Esmer-Sander,1989:231). Bu zaman boyunca Ortadoğu’daki politik durum kötüleşiyordu. Ortadoğu’daki yeni gelişmeler İngiltere’nin önerisini daha da zayıflattı. Bu yüzden İngiltere, Türkiye’nin üyeliği ile ilgili itirazlarını terk etti. Fakat NATO çerçevesinde Orta Doğu savunma planında ısrar etti. Türkiye NATO’ya katılmak için İngiltere’nin planını kabul etti. Sonuç olarak İngiltere Dışişleri Bakanlığı Türkiye’nin ve Yunanistan’ın NATO’ya kabulünü destekleyecekti. Fakat Türkiye’nin Ortadoğu’nun savunmasıyla ilgili olarak sorumluluğuna katlanması gerektiğini ekledi (Esmer-Sander,1989:231-232). Bu deklarasyon İngiltere’nin Ortadoğu için ayrı bir pakt kurma da bu ısrar ettiğini de gösterdi. Türkiye için başka yol yoktu. Bu yüzden İngiltere’nin önerisini kabul etti.

Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesi hakkındaki politikasının değişmesinde ulusal istihbarat tahmin raporunun önemi büyüktü. Türkiye’nin NATO içinde değeri ve yeteneği, herhangi bir savaş durumunda ki rolü ulusal istihbarat raporlarında olumlu bir şekilde belirtilmişti. Bu rapora göre Türkiye güvenilir müttefik olacaktı ve bu bölgedeki herhangi bir Sovyet askeri saldırısını durdurmakta önemli bir rol oynayabilirdi. Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne

karşı durmakta kararlı bir arzuya sahip olduğu anlaşıldı. Ayrıca Türkiye herhangi bir Rus işgaline karşı uzun zaman direnebilirdi. Daha da ötesi, Türkiye Kore savaşında yaptığı gibi Birleşmiş Milletler direktifleri altında batılı eylemleri destekleyebilirdi (US Government, 1978:1119-1126). Böylece NATO'ya Türkiye'nin kabul edilmesi meselesi 1951 yılı temmuz ayındaki Ottawa da düzenlenen NATO Atlantik konseyi toplantısının gündemindeydi. 18 Temmuzda İngiliz Dışişleri Bakanı Türkiye ve Yunanistan'ın kabul edilmesi için desteğini bildirdi. O toplantıda Türkiye'ye ve Yunanistan'a davetiyeler aynı anda gönderildi. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabul edilme protokolü Ekimin ortasına doğru temsilciler konseyi tarafından imzalandı (McGhee, 1990:84). Bu protokol 15 şubat 1952 de uygulamaya girdi. Böylece NATO'nun alanı Türkiye ve Yunanistan'ı içerecek şekilde genişledi.

Bu arada protokolün İmzalanmasını takiben Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere'nin Genel Kurmay Başkanları, askeri savunma problemleriyle ilgili olarak Türkiye'yi ziyaret etti. 15 Ekim 1951de ortaklaşa deklarasyonda Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi konusunda Ortadoğu'nun savunması için başka bir güvenlik paktı oluşturmanın gerekli olduğu ifade edildi. Aynı gün Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabulünü sağlayan protokolün metni NATO'nun Londra ofisinde açıklandı (Esmer-Sander, 1989:232-233). Ottawa da alınan karara rağmen Türkiye'nin NATO'ya kabulü geciktirildi. Çünkü İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın kuvvetlerinin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun güvenliğiyle ilgili olarak bir İngiliz generalin kumandası altında olması gerektiğini iddia etti. Fakat Türkiye bu öneriyi kabul etmedi. İkinci sene yeni Ortadoğu paktının oluşmasına yönelik Mısır'ın tavrı, Süveyş Kanalı üzerinde Mısır'daki İngilizlerin üs hakları çözülmemiş problemler olarak devam ediyordu. Bölgesel pakt oluşumu umudu bu yüzden azaldı (Esmer-Sander ve Diğerleri, 1989:234). Türkiye'nin NATO'ya kabulü nihayetinde Ortadoğu meselesinden ayrıldı ve uygulamaya girdi.

Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler Türkiye'nin NATO'ya kabulü sürecinde göreceli bir şekilde sakin kaldı. Daha sonra 1951 yılı Kasımında Sovyetler Birliği, Türk hükümetine NATO'ya katılma

konusunda bir protesto notası verdi. Bu notayla Atlantikle hiçbir bağlantıya sahip olmayan Türkiye'ye davetin veya NATO'ya katılmanın emperyalist devletler tarafından saldırgan amaçlarla Sovyet sınırlarında askeri üslerin kurulması için Türkiye'nin topraklarından yararlanma arzusundan başka hiçbir anlama gelmeyeceğini ifade etmiştir (McGhee, 1990:89). Türkiye, NATO'ya üyeliğinin Sovyetler tarafından oluşturulan tehdide karşı sadece güvenlik anlamında olduğunu, herhangi bir saldırganlık amacı taşımadığını cevaben ifade etmiştir. Böylece Türkiye NATO'ya üye olmak da istediği şeyi elde etti: bağımsızlık ve birliğini savunmada güven. Türkiye'nin NATO'ya girişi Ali Karaosmanoğlu tarafından elitler ve iki büyük politik parti -Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi- için bir başarı olarak tanımlanmaktadır. Karaosmanoğlu, NATO'ya üyeliğin sadece Sovyet tehdidine karşı bir güvenlik garantisi oluşturmadığını aynı zamanda batı topluluğuna bir kabul anlamına geldiğini iddia etmektedir. Batıyla işbirliğini ima eden batılılaşma kavramı Türk dış politikasının önde gelen felsefi ilkesi oldu (Karaosmanoğlu, 1988:297). Aynı zamanda Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ile ikili ilişkiler geliştirdi. Sonraları iki ülke arasında birçok anlaşma yapıldı. Aslında Türk Amerikan ilişkileri birçok alanda gelişti. Türkiye, Amerika'nın Ortadoğu ile olan ilişkisinde Amerika'nın yakın müttefiki oldu. Birçok uluslararası olayı NATO ve Amerika birleşik devletleri perspektifinden değerlendirme eğilimi, Türk dış politikasının başlıca özelliği oldu (Esmer-Sander, 1989:311). Türkiye askeri strateji ve güvenlik çerçevesinde batılı müttefiklerinin bütünleyici bir parçası olmuştur.

Türkiye elitleri için batı ittifakıyla bütünleşme batılılaşma mücadelesinin nihai aşamasını temsil ederken, Amerika Birleşik Devletleri ve onun Avrupalı NATO ortakları için sonuçlar daha sınırlıydı. Türkiye herhangi bir Sovyet tehdidini durdurmada ve Sovyetler Birliği'nin güney kanadına bir tehdit olarak önemli olacaktı (Boll, 1979:609). Ortadoğu'da yeni ve en güçlü antikomünist ülke olarak Türkiye ideolojik sızmalara direnecekti. Kars yakınındaki sınır ve Ağrı Dağı komünist gücün Sovyetler Birliği'nin 1921 sınırlarının ötesine asla genişleyemediği tek yön olarak kaldı. Batının kollektif güvenliğinde Türkiye'nin yeri eşsizdir. Çünkü Türkiye Karadeniz sahilleri boyunca elektronik

istasyonlara sahipti. Bu istasyonlar Orta Asya'da atom bombası test yerlerine ve Sovyet füze fırlatma yerlerine en yakın olanlardır. Bundan dolayı Türkiye NATO'da güçlü güney kanadında Anti Sovyet savunmaya katkı yapmıştır. Son zamanlara kadar Ortadoğu'ya doğru Sovyet yayılımına karşı bir bariyer olarak önemine korumuştur(Rustow,1989: 107).

5. Sonuç

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin savaşın dışında kalmayı başarmış olması, ülkenin dış politikası için büyük bir başarı olarak tanımlanabilir. Fakat savaş bitmesine rağmen Türkiye Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası politikasından dolayı tehlike ve tehdit altında kalmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye güvenliğini sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşmaya karar vermiş ve destek için bu ülkeye başvurmuştur. Bu başvuruya Amerika, Truman Doktrini çerçevesinde karşılık vermiştir. Ondan sonra Türk Amerikan ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmiştir. NATO kurulduğunda, Türkiye üye olmak için elinden gelen tüm çabayı göstermişti. Ancak ilk başta dışarıda bırakıldıktan sonra, Kore Savaşı ve Ortadoğu'daki istikrarsızlık Türkiye'ye amacına ulaşmak için önemli bir fırsat vermişti. 1952 yılı başlarında Türkiye NATO'nun bir üyesi olmuştu. Birçok faktör Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını etkilemiştir. Bu faktörlerin birincisi Türkiye NATO'ya girmeye çok istekli olmasıdır. Batılılaşmış bir toplum olma arzusu Türkiye'nin NATO ile birleşme isteğinde önemli bir etkiye sahip olan diğer bir faktördür. NATO üyeliği aynı zamanda batılışmanın bir aracı olarak görülmüştür. Bundan dolayı İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Türkiye, kendi güvenliğini Amerika Birleşik Devletleri ile savunma bağlarını geliştirmeye ve Atlantik müttefiklerinin kolektif güvenlik sistemine dahil olmaya dayandırmıştır. Türkiye'nin güvenliği, coğrafi açıdan Türkiye'nin komşusu olan küresel olarak güçlü Sovyetler Birliği ile yan yana bulunmak zorunda olan küçük bir güç olduğu gerçeğine indirgenebilir. Türkiye bölgesel ve küresel güvenlik açısından önemli olan stratejik Türk boğazlarını kontrol ediyordu ve bu yüzden Sovyetler tarafından büyük bir tehdit altındaydı. Türkiye'nin coğrafi

konumu açısından hem ABD hem de Sovyetler Birliği için önemi, ona Doğu Batı çatışmasında özel bir değer yükler ve onun güvenliği Doğu Batı çatışması ya da süper güçlerin rekabetinden ayrı olarak incelenemez ve düşünülemez. NATO'ya Türkiye'nin üyeliği bu çatışmanın ya da mücadelenin bir sonucu olarak görülebilir. Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile olan yoğun ilişkileri birçok riski arttırır. Diğer taraftan Amerika ile birlikte olmamanın Türkiye için var olan riskleri otomatikman ortadan kaldırmayacağı da bir gerçektir.

Kaynakça

- Ahmed, F. (1977). *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975*. London: C. Hurst and Company
- Armstrong, H., F. (1951). *Eisenhower Right Flank*, www.foreignaffairs.org 20 Şubat 2016
- Bevans, C. İ. (1974). *Treaties and Other International Agreements of the United States*. Department of State Publication, Vol 2.
- Boll, M., M. (1979). *Turkey's New National Security Concept: What It Means For NATO*. ORBIS, 23.
- Carlyle, M. (1953). *Documents on International Affairs 1949-1950*. London: Oxford University Press.
- D.J.K. (1952). *Greece, Turkey and NATO*. World Today.
- Durmuş, R. (15 Şubat 2016), Geçmişten Günümüze Türk Amerikan İlişkileri. www.tasam.org.
- Esmir, A. Ş., Sander, O. vd. (1989). *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Foreign Relations of the United States, 1947, (1971)*, Washington: U.S. Government Printing Office, Vol. 5.
- Foreign Relations of the United States, 1949, (1977)*, Washington: U.S. Government Printing Office, Vol. 5.

- Foreign Relations of the United States, 1950, (1978)*, Washington: U.S. Government Printing Office, Vol. 6.
- Hasançebi, M. (2013). Türkiye ve NATO İlişkileri. *Akademik Perspektif*, www.akademikperspektif.com. Erişim Tarihi:10 Şubat 2016-03-06
- Henderson , N.(1982). *The Birth of NATO*. London, Weidenfeld.
- Huston, J., A .(1988). *Outposts and Allies: U.S. Army Logistics in the Cold War, 1945- 1953*. Susquehanna University Press.
- Karaosmanoğlu, A.(1988). *Turkey and the Southern Flank Domestic and External Context, NATO's Southern Allies*(E.:J.Chipman).London: Routledge.
- Koniholm, B. R.(1983). *Turkey and NATO-Past, Present and Future*. ORBIS, 27.
- Leffler, M.P. (1985). Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey and NATO, 1945-1952. *The Journal of American History*, 71(4), pp.807-825.
- McGhee, G., C.(1954). *Turkey Joins The West*. Foreign Affairs
- McGhee, G., C.(1990). *The US-Turkish-NATO-Middle East Connection*. London: Macmillan.
- Rustow, D., A. (1989). *Turkey America's Forgotten Ally*. New York-London: Council on Foreign Relations. Inc.
- Şenel, B. (2014). İsrail Devleti'nin Kurulmasında Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci. *Akademik Orta Doğu*, 9(1), 157-178.
- Yanık, L. K.(2012). Atlantik Paktından NATO'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit. *Uluslararası İlişkiler*, 9 (34), 29-50.

Abstract:-Turkey and USA Relationships in the NATO Membership Process-
The formation of NATO and Turkey's admission into NATO is important in Turkish-USA relations. Initially, Turkey wanted to join to NATO in order to protect her independence and integrity.

But in addition to security concerning, Turkey's modernizations and westernization consideration also had an important effect in Turkey's membership of NATO. Turkish-USA relations have carried on increasingly since World War II. But Turkish-USA relations have been valve so far. In period of Turkey's admission into NATO, this characteristic of Turkish-USA relations didn't change. USA shifted her attention from Middle East to Western Europe and gave priority to formation of NATO. Turkey was excluded in the formation of NATO. However, that Turkey scarified in Korean War in 1950 and her geostrategic importance was the most important factors in Turkey's admission into NATO.

Keywords: NATO, Turkey, Turkey-USA relations.

